

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين
الذين هم خاتم النبيين
مبشرين ونذيرين
عليهم أفضل الصلوات
والطيبات
والسلام
والرحمة
والبركات
والعظيمات
والجودات
والغياثات
والعنايات
والقنات
والعنايات
والقنات
والعنايات
والقنات

جمعی از نویسندگان

عنوان و نام پدیدآور: مباحله / جمعی از نویسندگان.

مشخصات نشر: مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۷

مشخصات ظاهری: ۲۲۸ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۶-۰۲۶۹-۷

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: مباحله -- مقاله‌ها و خطابه‌ها.

شناسه افزوده: بنیاد پژوهش‌های اسلامی.

رده دیویی: ۲۹۷ / ۹۳۶

رده کنگره: BP / ۲۴ / ۳ / م۲ ۱۳۹۷

شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۸۵۰۳۹

مباحله

جمعی از نویسندگان

ناظر علمی: مهدی شریعتی تبار

همکاران علمی: عبدالحسین یداللهی، سید ابوالقاسم موسوی

ویراستار: محمدرضا نجفی

حروف نگار: علی برهانی

طرح جلد: نیما نقوی

چاپ اول ۱۳۹۸ / ۵۰۰ نسخه، رقعی / بها: ۲۴۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهش‌های اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

- سخن نا ۵
- مقدمه ۷
- مباهله معجزه جاودان الهی
◇ آیت الله العظمی جادی علی ۱۳
- مباهله چیست؟
◇ مهدی شریعتی تبار ۲۲
- آیه مباهله در تفاسیر کهن و مفهوم شناسی «مُمرین و مُجهال»
◇ دکتر محسن رجبی قدسی ۳۷
- تفسیر آیه مباهله و اصطفاء در کلام امام رضا علیه السلام
◇ مهدی شریعتی تبار، علی جان سکندری ۵۸
- نگاهی درون متنی به آیه مباهله
◇ رضا وطن دوست ۸۷
- آیه مباهله در علم کلام و کتاب های متکلمان اسلامی
◇ مهدی شریعتی تبار ۱۱۶
- مباهله در منابع کهن تاریخی شیعه و اهل سنت
◇ رضا وطن دوست ۱۴۴

پیام‌ها و پیامدهای مباهله برای اسلام و مسلمانان

۱۶۳..... ◇ محمدعلی چنارانی

آداب و مستحبات روز مباهله

۱۸۰..... ◇ دکتر مرتضی انفرادی

مباهله در شعر عربی و فارسی

۲۰۲..... ◇ دکتر امیر سلمانی رحیمی، دکتر اندیشه قدیریان

www.ketab.ir

سخن ناشر

عن عبدالسلام بن صالح الهروي قال: سمعتُ أبا الحسن علي بن موسى الرضا عليه السلام يقول:
رَجَمًا عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا. فَقُلْتُ لَهُ وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ؟ قَالَ: يَتَعَلَّمُ
عَرَشًا وَمِنْهَا النَّاسُ. فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا^١.

حمد و سپاس بی‌حدا خداوند بزرگ و دانا را سزد که غایت آفرینش انسان را معرفت و عبودیت ذات مقدس خود قرار داد و فرمود: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾^٢. درود بر پیامبران الهی - ویژه حضرت خاتم انبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه و آله که با تزکیه و تعلیم کتب و حکمت، زمینه ساز تحقق این هدف متعالی شدند و سلام بر امامان معصوم علیهم السلام - خصوص عالم آل محمد صلی الله علیه و آله، حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام که سرکاران رفو غ آسمان معرفت و عبودیت‌اند و راهنمایان بشر در صراط مستقیم معرفت و بندگی و رحمت خدا بر عالمان و پژوهشگرانی که در طول تاریخ با فراگیری و نشر علم و معارف اسلامی به احیای امر امامت و ولایت پرداخته و مردم را با زیبایی این فرهنگ اصیل اهل بیت علیهم السلام آشنا ساخته‌اند.

١. عیون اخبار الرضا علیه السلام ١/ ٣٠٧؛ از امام رضا علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: خدا رحمت کند کسی که امر ما را زنده کند. عرض کردم: امر شما را چگونه زنده کند؟ فرمود: علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، که اگر مردم زیبایی‌های کلام ما را بدانند از ما پیروی خواهند کرد.
٢. ذاریات / ٥٦: «و جن و انس را نیافریدم مگر برای آنکه مرا بپرستند».

بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی براساس نگاه ژرف تولیت فقید این آستان ملک پاسبان در سال ۱۳۶۳ به دستور معظم له تأسیس شد و با الهام از منویات رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی علیه السلام و دیدگاه‌های حکیمانه خلف صالح ایشان، مقام معظم رهبری، حضرت آیه الله العظمی خامنه‌ای مدظله العالی، و رهنمودهای تولیت معزز، با تشکیل گروه‌های پژوهشی و استفاده از نخبگان حوزه و دانشگاه، در راستای تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و نظام اسلامی و نسل جوان و زائران بارگاه منور رضوی، به پژوهش و نشر علوم و معارف اسلامی نبوی و سیره اهل بیت عصمت علیهم السلام پرداخته و فضیلت این به توفیقات ارزنده‌ای دست یافته است.

***

اثر پیش‌رو، مشتمل بر سه مقاله تحقیقی درباره مباهله پیامبرگرمی اسلام با نمایندگان نصاری نجران است که چندی از دانشوران بنیاد پژوهش‌های اسلامی از دیدگاه‌های متفاوت، به نگارش آن‌ها پرداخته‌اند.

مباهله یکی از رویدادهای مهم و بااهمیت‌ترین تاریخ اسلام است که در قرآن کریم و نیز متون تفسیری، حدیثی و تاریخی از آن یاد شده است که مطالعه آن در تقویت شناخت و آگاهی مسلمین نسبت به تاریخ اسلام و تحکیم باورهای اسلامی و شیعی نقش اساسی دارد.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی
آستان قدس رضوی

مقدمه

عن ابی الحسن الرضا علیه السلام: «إِنَّ الْإِمَامَةَ زِمَامُ الدِّينِ وَنِظَامُ الْمُسْلِمِينَ وَصَلَاخُ الدُّنْيَا وَعِزُّ الْمَوْءُودِينَ، إِنَّ الْإِمَامَةَ أُنْسُ الْإِسْلَامِ النَّامِي وَفَرْعُهُ السَّامِي»^۱.

موضوع خلافت رجاءالدینی، رسول خدا صلی الله علیه و آله در تبیین معارف حقه و احکام واقعی الهی، هدایت معنوی، برتری و اخلاقی انسان‌ها و نیز رهبری و مدیریت سیاسی جامعه اسلامی از چنان اهمیت و بنایگاهی برخوردار است که بر اساس آیات متعدد قرآن و روایات فراوان و شواهد متقن تاریخی، هرگز مورد بی‌توجهی قرار نگرفته و نمی‌توانست مسکوت گذاشته شود.

قرآن کریم گرچه از امامان معصوم و جانشینان به حق پیامبر نامی نبرده است، ولی امامت و خلافت امام علی علیه السلام و سایر امامان علیهم السلام گاهی در قالب بیان برتری و افضلیت آنان بر دیگران و زمانی با ذکر اوصافی که در امامت معتبر است؛ مانند علم وسیع و گسترده و منزله از خطا در وجود آنان و گاهی نیز در قالب تصریح به امامت و خلافتشان تبیین شده است.

در متون تفسیری، حدیثی و تاریخی شیعه و اهل سنت آمده است که وقتی

۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۱، ص ۲۰۰.

آیه شریفه ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾^۱ نازل شد و پیامبر اسلام ﷺ مأموریت یافت، پس از سه سال دعوت مخفیانه، تبلیغ علنی دین را با دعوت و انذار خویشاوندانش آغاز نماید. جمعی از آنان را به منزل خویش دعوت کرد و ضمن بیان مطالبی در باب توحید و معاد، نبوت و رسالت خود را برای نخستین بار اعلام نمود، آن‌گاه فرمود: «فأیکم یوازرنی علی هذا الامر علی أن یکون أخی و وصی و خلیفتی فیکم»^۲؛ کدام یک از شما مرا در امر تبلیغ دین یاری می‌کند تا برادر، وصی و جانشین من در میان شما باشد و پس از آنکه کسی جز علی بن ابی طالب علیه السلام به این دعوت پیامبر پاسخ مثبت نداد، فرمود: «هذا أخی و وصی و خلیفتی فیکم فاسمعوا له و اطیعوا»^۳؛ این (علی) برادر، وصی و جانشین من در میان شماست پس سینه‌ها را بشنوید و اطاعتش کنید. این حدیث و حادثه، گویای این حقیقت است که امر است همزمان با رسالت اعلام شده است.

قرآن کریم انسانی را شایسته اطاعت و پیروی می‌داند که از هدایت برخوردار بوده و راهنمای مردم به سوی حق باشد ﴿أَفَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ﴾^۴؛ آیا کسی که هدایت به سوی حق می‌کند برای پیروی شایسته‌تر است یا آن که خود هدایت نمی‌شود، مگر هدایتش کنند؟ شما را چه می‌شود، چگونه داوری می‌کنید؟

عقل نیز این حقیقت را درک می‌کند و عقلای عالم چنین مضامینی دارند که بایسته است رهبری دینی، معنوی و سیاسی جامعه در اختیار کسی قرار گیرد که

۱. شعراء (۲۶) ۲۱۴.

۲. ابن شهر آشوب، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، ج ۱، ص ۳۰۶.

۳. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۳۸، ص ۲۲۲.

۴. یونس (۱۰) ۳۵.

در همه شاخصه‌ها و مؤلفه‌های امامت و رهبری که عبارت است از علم، تقوا، سیاست، شجاعت، مدیریت و تسلط بر علوم مربوط به قضاوت و مدیریت جامعه، افضل و برتر از همگان باشد.

قرآن کریم اهل بیت پیامبر را برخوردار از مقام عصمت و طهارت می‌داند: ﴿لَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾^۱؛ خداوند فقط می‌خواهد پلیدی و گناه را از شما اهل بیت دور کند و کاملاً شما را پاک سازد. به گواهی حدیث تاریخ، پیامبر مدت مدیدی برای آگاهی دادن به مسلمانان که اهل بیت من جمعی، فاطمه و فرزندان ایشان علیهم‌السلام هستند، بر در خانه آنان می‌ایستاد و می‌فرمود: «السلام علیکم یا اهل البیت»^۲.

سخنان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در باب برتری علمی و معنوی علی بن ابی طالب فراوان و متواتر است، آن‌گاه که فرمود: «ما ساءکم علم»^۳ و اعتراف دیگران به این برتری علمی، یک حقیقت مسلم تاریخی است که کوچک‌ترین تردیدی در آن وجود ندارد.^۴

احادیثی؛ مانند حدیث منزلت که پیامبر جانشینان را نسبت به خود به منزله جایگاه هارون نسبت به موسی بن عمران قرار داد که از جمله شئون هارون خلافت و جانشینی موسی بود و حدیث سفینه نوح^۵ با تشبیهی بلیغ، امت را وظیفه مند به تبعیت از اهل بیت می‌کند: «مثل اهل بیته منی کمثل

۱. احزاب (۳۳) ۳۳.

۲. شوشتری، نورالله، احقاق الحق وازهاق الباطل، ج ۳۳، ص ۵۷؛ حسینی فیروزآبادی، مرتضی، فضائل الخمسة من الصحاح الستة، ج ۱، ص ۲۳۹.

۳. عاملی نباطی بیاضی، علی بن یونس، الصراط المستقیم، ج ۱، ص ۸۲.

۴. کورانی عاملی، علی، جواهرالتاریخ، ج ۵، ص ۱۱۷.

سفینه نوح من رکبها نجا...^۱ و ده‌ها حدیث دیگر که همگی به تواتر ثابت است، موضع‌گیری روشن پیامبر ﷺ را نسبت به تبیین امامت امام علی علیه السلام کاملاً ثابت می‌کند.

در کنار این گونه روایات و نیز آیات قرآن، حادثه غدیر خم که آن نیز متواتر است با توجه به قرائن متعدد موجود در آن کوچک‌ترین تردیدی را برای انسان‌های منصف باقی نمی‌گذارد که امامت امیرالمؤمنین و رهبری دینی، معنوی و سیاسی آن حضرت بر امت اسلام پیام این حدیث است.

تردید در رد حدیث غدیر را همگان ناروا دانسته‌اند و دلالت آن بر امامت امام علی علیه السلام برای هر شخص آشنا به زبان و ادبیات عرب و آگاه به اصول بلاغت که البته از اصحاب نیز برخوردار باشد، جای کمترین شک را باقی نمی‌گذارد.

به راستی چگونه می‌توان سخنی بیاورد که با ذکر مقدماتی فرمود: «من کنت مولاه، فعلی مولاه»^۲ در جمع ده تا هزار نفری مسلمانان در هوای داغ نیمروز غدیر خم بر معنایی جز رهبری و ولایت - مثل: مرد؟ سخنی که بعد از آن مردم موظف شدند با علی علیه السلام بیعت کنند و حساب بن‌تابان شعرانشاد شده به این مناسبت را در جمع مسلمانان در همان مکان قرائت فرمود:

ینادیهم یوم الغدیر نبیهم   بخم واسمع بالسموا ینادیاً
فقال له قم یا علی فإینی   رضیتک من بعدی اما لیسادیاً^۳
و با توجه به آیاتی از قرآن کریم که به حدیث غدیر ناظر است: ﴿الْیَوْمَ أَكْمَلْتُ

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۲، ص ۳۰.

۲. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۱، ص ۲۸۷.

۳. امینی، عبدالحسین، الغدیر، ج ۱، ص ۲۱۷.

لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا؛ امروز دین شما را کامل کردم و نعمت خود را بر شما تمام نمودم و اسلام را به عنوان آیین جاودان شما پذیرفتم. نیز به خوبی این حقیقت را روشن می‌کند که پیام غدیر خم چیزی جز امامت و رهبری امام علی علیه السلام نبوده است.

یکی از حوادثی که پیام مهم ولایت و امامت را در خود جای داد، حادثه مباحله و نیز آیه ای است که دلالت دارد، پیامبر و همراهانش در صحنه مباحله که به گواهی سنیست تاریخ، علی، فاطمه و حسنین علیهم السلام بوده‌اند، افضل از همه افراد جامعه اسلامی‌اند. همچنین آیه مباحله بیان می‌کند که علی نفس و جان رسول الله صلی الله علیه و آله است؛ بنابراین دلالتی صریح دارد بر اینکه علی پس از پیامبر افضل از همه بشریت است؛ بنابراین افضل است و برتری رسول خاتم که تردیدی نیست و خداوند در این آیه علی را جان پیامبر می‌داند و آنکه مساوی با نفس رسول خداست، نیز این برتری را بر دیگران قرار داده است.

گرچه مباحله که یک مبارزه معنوی است بین پیامبر و همراهانش از یک طرف و نمایندگان نصارای نجران در طرف دیگر واقع نشد و نجرانیان حاضر به مباحله نشده و عقب نشینی کردند، ولی اصل این ماجرا و آیه نازل شده به این مناسبت، حقایق روشنی در باب افضلیت علی و اهل بیت علیهم السلام و نیز از آنجا که امام باید برترین مردم پس از پیامبر باشد، امامت آن حضرت را بیان می‌کند.

اهمیت این ماجرا و موضوع امامت که مهم‌ترین دستاورد آن است، مسلمانان را بر این وا می‌دارد که روز مباحله را به مانند روز غدیر گرامی بدانند و مجالس شادی، شکر و بیان فضایل اهل بیت را با شکوه برگزار کنند و نیز

۱. مائده (۵) ۳.

۲. آل عمران (۳) ۶۱.

دانشمندان در گفتار و قلم خود به تبیین بیشتر جایگاه اهل البیت و امامت
پیردازند.

شواهد تاریخی نیز گویای این واقعیت است که امامان و از جمله حضرت
ثامن الائمه علی بن موسی الرضا علیه السلام در اثبات ولایت و امامت امام علی علیه السلام به
آیه مباهله استناد فرموده اند.^۱

اثر حاضر اقدام کوچکی است در این موضوع که به قلم جمعی از پژوهشگران
بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس، در راستای مأموریت خویش سامان یافته
و تقدیم حضور ارادتمندان مکتب امامت و ولایت می گردد.

شایان ذکر است در آخرین روزهای آماده سازی این اثر برای چاپ، در پی
استجازه از محضر حکیم ستأله و فقیه و مفسر گرانقدر حضرت آیت الله العظمی
جوادی آملی، این اثر زین شد به مقاله ای برگرفته از دو سخنرانی معظم له با
عنوان «مباهله معجزه جاودان الهی»، که صمیمانه از ایشان قدردانی می نماید.

مهدی شریعتی تبار

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۸۱.